

Μαρία Καλουπτσή

Το νέο της βιβλίο της Claudia Costanzo Δαλάτση, *Meandros Iberoamericanos*, Atenas, editorial Ocelotos, 2013.

La nueva obra de Claudia Costanzo Dalatsi, *Meandros Iberoamericanos*, Atenas, editorial Ocelotos, 2013.

La presente reseña se refiere a la edición de la nueva obra de Claudia Costanzo Δαλάτση, Doctora en Literatura Comparada y Profesora de Literatura Hispanoamericana en la Universidad Abierta de Grecia. Se trata de su libro *Meandros Iberoamericanos* publicado en Atenas (Septiembre, 2013) por la editorial Ocelotos, un libro que estudia el impacto que tiene en Iberoamérica la cultura de la Antigüedad Helénica que, según la autora, constituye “no solo un modelo estético y filosófico, o político e ideológico, sino una madre adoptiva” para los iberoamericanos.

Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός έχει αναμφίβολα αφήσει το στίγμα του σε αναρίθμητους άλλους, στο πέρασμα του χρόνου, και δεν είναι λίγοι οι μελετητές που έχουν ασχοληθεί με τις επιρροές του μέχρι σήμερα. Ένας από τους πολιτισμούς που έχουν βαθιά ριζωμένες μέσα τους αυτές τις επιρροές και που τις έχουν ενσωματώσει και τις διατηρούν ακόμη και στην καθημερινότητα τους είναι και αυτός της Ιβηρικής Αμερικής¹; τη σχέση του με το αρχαιοελληνικό πνεύμα και ειδικότερα το αποτύπωμά αυτού όπως συναντάται στην ιβηροαμερικάνικη λογοτεχνία μελετά και αναλύει στο νέο της βιβλίο *Meandros Iberoamericanos* η καθηγήτρια Ισπανοαμερικανικής Λογοτεχνίας στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Διδάκτωρ Συγκριτικής Λογοτεχνίας, Claudia Costanzo Δαλάτση.

Το βιβλίο, συνολικής έκτασης 387 σελίδων, είναι γραμμένο στα ισπανικά. Το κύριο μέρος του βιβλίου είναι χωρισμένο σε τέσσερις ενότητες.

Η πρώτη απ'αυτές, με τον τίτλο «Encuadres» (‘Πλαισιώσεις’, σελ. 11-86) αναλύει την διαμόρφωση του πονήματος. Περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Ξεκινά παρουσιάζοντας τους δεσμούς, έμμεσους ή άμεσους, που ενώνουν την Ελλάδα της αρχαιότητας με την Ιβηρική Αμερική και εξηγεί το πόσο έχει επηρεαστεί ο ιβηροαμερικανικός πολιτισμός από τον ελληνικό, σε τέτοιο σημείο ώστε στοιχεία του τελευταίου να είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένα με την ιβηροαμερικάνικη παράδοση και να θεωρούνται αυτονόητα από τους ίδιους τους Ιβηροαμερικανούς.

Αξιοσημείωτο είναι δε και το γεγονός πως, στην αναζήτηση της ταυτότητάς τους, τα νέα κράτη της Λατινικής Αμερικής που δημιουργήθηκαν μετά τον αγώνα για ανεξαρτησία, απομακρύνθηκαν ή και διέρρηξαν τις δικές τους σχέσεις με τις ιθαγενείς και ιβηρικές, ή αλλιώς ισπανο-πορτογαλικές ρίζες τους, και αναζήτησαν αλλού πρότυπα, αρχέτυπα ή και «εισαγόμενες καταβολές». Έστρεψαν λ.χ. το βλέμμα προς την Γαλλία, λίκνο του πολιτισμού της εποχής, ενός πολιτισμού όμως ο οποίος βασίζεται στην ρωμαϊκή και την ελληνική παράδοση. Η λατινοαμερικανική διανόηση λοιπόν, άρχισε να μελετά επιμελώς τον κλασικό, ελληνο-ρωμαϊκό πολιτισμό·

¹ Η Ιβηρική Αμερική αποτελείται, όπως επισημαίνει η συγγραφέας (*Meandros Iberoamericanos*, σελ.16) από τις χώρες εκείνες της Αμερικής των οποίων η εθνική γλώσσα είναι προέρχεται από την Ιβηρική Χερσόνησο, επομένως η ισπανική ή η πορτογαλική.

δημιουργήθηκαν έτσι ανάμεσα στην ιβηροαμερικανική και την αρχαιοελληνική γραμματεία στενές σχέσεις, οι οποίες διατηρούνται σχεδόν αναλλοίωτες μέχρι σήμερα. Η συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι σχέσεις αυτές έχουν μεγάλο αντίκτυπο στην λογοτεχνία, γι' αυτό και εστιάζει την παρούσα μελέτη στην σύγκριση επιλεγμένων λογοτεχνικών κειμένων των δύο αυτών παραδόσεων.

Με σκοπό να εντοπίσει την διακειμενικότητα (*intertextualidad*) ανάμεσα στις ιβηροαμερικανικές λογοτεχνίες και στην αρχαιοελληνική και να επισημάνει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, η συγγραφέας προχωρεί στην κατάταξη των επιλεγμένων αυτών κειμένων σε τέσσερις ομάδες: *corpus piloto nodal* ('κομβικό πιλοτικό σώμα'), το οποίο περιλαμβάνει κείμενα ιβηροαμερικανών συγγραφέων και *corpus piloto auxiliares* ('επικουρικά πιλοτικά σώματα') με κείμενα κλασικών συγγραφέων και νεωτέρων Ελλήνων, τα οποία, εν συνεχεία, συγκρίνει με τα κείμενα της ελληνικής αρχαιότητας που απαρτίζουν την τέταρτη ομάδα, *corpus piloto recurrente* ('επαναληπτικό πιλοτικό σώμα').

Το δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους (σελ.15-40), φέρει τον τίτλο «Corpus» και είναι αφιερωμένο στα ιστοριογραφικά κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για την διαμόρφωση των τεσσάρων ομάδων κειμένων καθώς και στους συγγραφείς και τα έργα που απαρτίζουν την κάθε μία από αυτές. Με αφετηρία μια αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας από την προκολομβιανή ακόμη εποχή τόσο στην ισπανόφωνη Αμερική όσο και στην Βραζιλία έως την σημερινή εποχή, η συγγραφέας καταλήγει στην οριοθέτηση τριών βασικών, "κομβικών" περιόδων; αυτές σηματοδοτούν την ιβηροαμερικανική λογοτεχνία και είναι χαρακτηριστικές της διαδικασίας διαμόρφωσής της. Με βάση τον διαχωρισμό αυτών των περιόδων χωρίζεται και το «κομβικό πιλοτικό σώμα» το οποίο θα αναλυθεί στο δεύτερο μέρος του βιβλίου.

Είναι επομένως άρρηκτα συνδεδεμένη, σύμφωνα με τα λεγόμενα της συγγραφέως, η ιστορική εξέλιξη με αυτή της λογοτεχνίας. Στην Ιβηρική Αμερική οι κύριες περίοδοι αντιστοιχούν, κατά χρονολογική σειρά, στην εποχή της συγκρότησης των νέων κρατών μετά την ανεξαρτησία, που σηματοδοτείται από την "Λογοτεχνία της Ανεξαρτησίας" (*Literatura de la Independencia*), σε αυτή της λογοτεχνικής αυτονομίας, κύρια έκφραση της οποίας αποτελεί ο Ισπανοαμερικανικός Μοντερνισμός (*Modernismo Hispanoamericano*)² και στην ομολογή της καλλιτεχνικής ωρίμανσης, η οποία αντιπροσωπεύεται από την λεγόμενη Νεωτερική Λογοτεχνία (*Literatura Moderna*). Της τελευταίας επιπρόσθετα αναλύονται σε ακόλουθο τμήμα του βιβλίου τρία αντιπροσωπευτικά είδη: ποίηση, δοκίμιο και αφήγηση.

Τα έργα που έχουν επιλεγεί ως αντιπροσωπευτικά της Λογοτεχνίας της Ανεξαρτησίας είναι τα ακόλουθα: *Romancero Nacional* (Guillermo Prieto), *La leyenda patria* (Juan Zorilla de San Martín) και *La victoria de Junín* (José Joaquín Olmedo). Ο Ισπανοαμερικανικός Μοντερνισμός δεν θα μπορούσε παρά να αντιπροσωπεύεται από τον κύριο εκπρόσωπό του, τον Rubén Darío και τα γνωστά του έργα *Prosas Profanas* και *Cantos de Vida y Esperanza*. Με τη σειρά της η Μοντέρνα Λογοτεχνία ερευνάται μέσα από τη ποιητική συλλογή του Carlos

² Ο Μοντερνισμός αποτελεί την ισπανόφωνη εκδοχή του ευρωπαϊκού Συμβολισμού και Παρνασσισμού. Πρωτοεμφανίστηκε στην Αμερική και από κει μεταβιβάστηκε και στην Ισπανία, είχε δηλαδή αντίστροφη πορεία από τα υπόλοιπα μέχρι τότε ρεύματα. Πρωτεργάτης του ήταν ο Νικαραγουανός Rubén Darío. Στην Ισπανία ταυτίζεται εν μέρει με την Γενιά του 1898.

Drummond de Andrade *A rosa do povo*, μέσα από δύο δοκίμια από τον τόμο του Leopoldo Zea με τίτλο *Ensayos sobre la filosofía en la historia* και μέσα από τα αφηγηματικά έργα των Juan Carlos Onetti *El Astillero* y *La vida breve*, Alejo Carpentier *El camino de Santiago*, *El viaje a la semilla* και *Semejante a la noche* και João Guimarães Rosa, *Desenredo*. Τα άνωθεν έχουν επιλεγεί ως έργα τα οποία, κατά τη γνώμη της συγγραφέως, συσχετίζονται διακειμενικά με την αρχαιοελληνική γραμματεία, η διερεύνηση της οποίας έχει ως αποτέλεσμα την συγγραφή ενός μεγάλου τμήματος του παρόντος βιβλίου.

Κατόπιν η συγγραφέας αναφέρεται στα έργα που απαρτίζουν το «επαναληπτικό πιλοτικό σώμα», δηλαδή τα κείμενα του Όμηρου *Ηλιάδα*, *Οδύσσεια*, *Ύμνος στη Δήμητρα*, τα αποσπάσματα του Ηράκλειτου, καθώς και κείμενα της μυθολογίας παρμένα από διάφορους συγγραφείς (εξηγώντας και τους λόγους της επιλογής). Το ίδιο κάνει ακολούθως για το «επικουρικό πιλοτικό σώμα» 1, το οποίο περιλαμβάνει αποσπάσματα από την *Divina Commedia* (Dante Alighieri), *Os Lusíadas* (Luis de Camoës), *Phèdre* (Jean Racine), *Troilus and Cressida* (Shakespeare), *Ulysses* (James Joyce) και εν συνεχεία για το «επικουρικό πιλοτικό σώμα» 2 που αποτελείται από τα δύο έργα του Γεώργιου Σεφέρη, *Μυθιστόρημα* και *Ημερολόγιο καταστρώματος Γ*. Το κεφάλαιο τελειώνει με ένα πολύ κατατοπιστικό διάγραμμα που περιλαμβάνει το σύνολο των corpus και των μεταξύ τους διασυνδέσεων.

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους (σελ.40-86) με τον τίτλο «Fronteras comparatistas» (‘Συγκριτολογικές οριοθετήσεις’), αναφέρεται τόσο στα επιστημολογικά όσο και στα θεωρητικά και μεθοδολογικά κριτήρια που συνετέλεσαν στην συγγραφή του *Meandros Iberoamericanos*. Επιπλέον μελετά και τα όρια μεταξύ των χωρο-χρονο-γλωσσολογικών μονάδων, μεταξύ δύο ή περισσότερων κειμένων και μεταξύ λογοτεχνικής και μη παραγωγής, έννοιες οι οποίες συνιστούν απαραίτητα στοιχεία της συγκριτικής γραμματολογίας.

Πιο διεξοδικά, στα πλαίσια της ανάλυσης των ορίων στον χώρο και στον χρόνο επισημαίνεται και αναλύεται η περιοδική διαδοχή (*sucesión periódica*), σύμφωνα με την οποία στοιχεία μιας λογοτεχνικής περιόδου διατηρούνται έστω και τροποποιημένα και στις επόμενες· η έννοια της περιοδικής ασυνέχειας (*discontinuidad periódica*) που πρεσβεύει πως ορισμένα στοιχεία, τα οποία επί σειρά ετών έχουν προσπέσει σε αχρηστία, επανεμφανίζονται, κάποια στιγμή, στην λογοτεχνική παραγωγή· αλλά και της θεωρίας του μεταμοντερνισμού (*Post-Modernidad*), η οποία αμφισβητεί την γραμμική υπόσταση του χρόνου. Επιλογή της συγγραφέως είναι να ακολουθήσει στην μελέτη της τις έννοιες του χρόνου προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις του κάθε κειμένου. Μια από τις έννοιες που χρησιμοποιεί και που αναλύει κατόπιν είναι αυτή της *recurrencia hipostática*, που ορίζεται ως κάθε μία από τις επανεμφανίσεις, σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, ενός συγκεκριμένου συστατικού ενός λογοτεχνικού ρεύματος. Αναφέρεται παράλληλα και στις πρακτικές και τις αντιλήψεις μιας κοινωνίας που διατηρούνται στο χρόνο, τις οποίες και κατονομάζει *tradiciones hipostáticas*.

Όσο για τις σχέσεις μεταξύ κειμένων, η συγγραφέας αντιτίθεται στον παραδοσιακό διπολικό διαχωρισμό που στις απαρχές της επιστήμης του συγκρητισμού θεωρούσε την αναπαραγωγή ενός κειμένου αντιγραφή του, καθώς και στην ιεράρχηση ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και το κείμενο που παράγεται. Απεναντίας, εφαρμόζει στην πορεία της μελέτης της, τα διάφορα είδη διακειμενικότητας που μπορούν να διέπουν τις σχέσεις μεταξύ δύο διαφορετικών συγγραμμάτων, ορίζοντας ωστόσο τέσσερις σταθερές που θεωρεί αμετάβλητες, τις

οποίες και αναλύει διεξοδικά Δεν παραλείπει παράλληλα και την αναφορά στα είδη εκείνα των επαναλήψεων που μπορεί να συναντώνται σε διαφορετικά λογοτεχνικά κείμενα.

Σε ότι αφορά στην σχέση λογοτεχνικής και μη έκφρασης, η συγγραφέας στέκεται στα σημεία εκείνα που παρουσιάζουν αναλογίες ανάμεσα στις δύο αυτές καλλιτεχνικές εκφράσεις. Επιπρόσθετα αναφέρεται και στην ύπαρξη του μύθου μέσα στα λογοτεχνικά πλαίσια, του οποίου η υποστατική φύση και η σύνδεση με τον αρχέγονο χρόνο καθιστούν την παρουσία του μέσα σε ένα λογοτεχνικό κείμενο μια εκ νέου εκδήλωσή του. Το κεφάλαιο κλείνει με μια συνοπτική ανακεφαλαίωση του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο στηρίζεται το βιβλίο και με μια μνεία στο μεθοδολογικό κομμάτι της έρευνας.

Η δεύτερη ενότητα με τον τίτλο «Componentes helénicos en textos iberoamericanos» ('Ελληνικά συστατικά στοιχεία σε ιβηροαμερικανικά κείμενα') (σελ. 87-313) είναι ουσιαστικά η ανάλυση του «κομβικού σώματος». Διαιρείται δε σε τρεις υποενότητες. Η πρώτη, «Tras la huella de Homero» ('Στα ίχνη του Ομήρου'), περιλαμβάνει δύο κεφάλαια. Το ένα από αυτά επικεντρώνεται στα ομηρικά θέματα που ενσωματώνει η λεγόμενη Λογοτεχνία της Ανεξαρτησίας της Ισπανόφωνης Αμερικής. Ερμηνεύει το πώς η ανάγκη για την διαμόρφωση μιας εθνικής ταυτότητας στα νεοσύστατα κράτη μετά την Ανεξαρτησία οδήγησε στην σύνθεση πατριωτικών ποιημάτων και τους λόγους για τους οποίους τα ομηρικά κείμενα λειτούργησαν γι' αυτά ως πρότυπο. Κατόπιν η συγγραφέας ανιχνεύει την διακειμενικότητα μεταξύ των ομηρικών κειμένων και τριών χαρακτηριστικών έργων της περιόδου, βασισμένη σε αντιπροσωπευτικά ομηρικά στοιχεία.

Παρόλο που κάθε λογοτεχνικό έργο έχει την δική του υπόσταση, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία φανερώνουν την ομηρική επίδραση. Στο *La victoria de Junín*, διακρίνονται πέντε τέτοια στοιχεία: η «ομηρική παρομοίωση» (*simil homérico*), το αφηγηματικό μοτίβο του δώρου (*motivo del don*), ο ομηρικός ήρωας (*héroe*), ο μύθος και οι αρχαιοελληνικοί θεοί (*lo maravilloso*) και ο από μηχανής θεός (*deus ex machina*). Από αυτά, ωστόσο, μόνον η ομηρική παρομοίωση και η παρουσία του από μηχανής θεού θεωρούνται ευθείες παραπομπές στον Όμηρο· τα υπόλοιπα ανακαλύπτονται μετά από μια εις βάθος διερεύνηση των κειμένων (Η ανάλυσή τους καθώς και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίον εντοπίζονται αυτά τα χαρακτηριστικά στο έργο του Olmedo αναπτύσσονται στις σελίδες 102-126).

Η ίδια τακτική ακολουθείται και για την εντόπιση των ομηρικών στοιχείων στο *Romancero nacional*, που διερευνάται εν συνεχεία (σελ. 126-136). Η ανίχνευση του ομηρικών χαρακτηριστικών στο ποίημα *La leyenda patria* επικεντρώνεται κυρίως στην επικράτηση του ήρωα, που θεοποιείται, στην παρουσία του μύθου και των θεών καθώς και στα στοιχεία του έργου αυτού τα οποία παραπέμπουν στην παραγωγή προφορικών κειμένων με τον τρόπο των αιδών της Αρχαιότητας (σελ. 136-148). Το κεφάλαιο κλείνει με μια συμπερασματική ανασκόπηση η οποία περιγράφει συνοπτικά τον λόγο για τον οποίο θεωρείται ότι τα προαναφερθέντα κείμενα παρουσιάζουν διακειμενικότητα με τα ομηρικά.

Το πέμπτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον Alejo Carpentier και στην συχνή εμφάνιση της ελληνικής αρχαιότητας και ειδικότερα του Όμηρου και των αρχαιοελληνικών θεών στα συγγράμματά του. Ο Carpentier βρίσκεται ανάμεσα στον Όμηρο και στους μύθους του, όπως τονίζει και ο τίτλος της ενότητας («Alejo Carpentier: entre Homero y sus mitos») και το αποδεικνύει περίτρανα το περιεχόμενο αυτής (σελ. 152-179).

Την δεύτερη υποενότητα αυτού του μέρους «Variaciones de Homero a Heráclito» εγκαινιάζει το έκτο κεφάλαιο «El caos contumaz de Carlos Drummond» (‘Το επίμονο χάος του Carlos Drummond’, σελ. 183-200). Εδώ εξετάζεται η διακειμενικότητα ανάμεσα στα κείμενα της Αρχαίας Ελλάδας και της ιβηροαμερικανικής Πρωτοπορίας (Vanguardia), όπως φαίνεται μέσα από τα ποιήματα του Drummond. Σε αυτά τα ποιήματα ανιχνεύονται ομηρικοί απόηχοι και επιδράσεις των ιδεών του Ηράκλειτου· η μελέτη αυτών των στοιχείων, σε συνδυασμό με εκείνη ποικίλων άλλων εννοιών διαφορετικής προέλευσης, αποκρυσταλλώνονται στην εξέταση τριών μεταβλητών: του χάους, της «αιώνιας επιστροφής», αλλά και της ανάκλησης του γραμμικού χρόνου.

Οι ιδέες του Leopoldo Zea όσον αφορά την σχέση της αρχαιοελληνικής και ιβηροαμερικανικής φιλοσοφίας εκτίθενται μέσα από αποσπάσματα από τα δοκίμιά του τα οποία αναλύονται στο έβδομο κεφάλαιο με τίτλο «Una analogía ontológica según Leopoldo Zea» (‘Μια οντολογική αναλογία κατά τον Leopoldo Zea’, σελ 201-211). Ανάμεσα σε πλήθος έγκριτων ιβηροαμερικανών δοκιμογράφων, ο Zea αποτελεί έναν από τους πιο βασικούς ερευνητές της ιστορικής εξέλιξης της ιβηροαμερικανικής σκέψης. Η αναζήτηση των αιτιών στις οποίες οφείλεται η, κατ’ αυτόν, λανθασμένη αντίληψη της ιβηροαμερικανικής κατωτερότητας, τον οδήγησε στην μελέτη της έννοιας της βαρβαρότητας και στην ανάλυσή της και αυτή με τη σειρά της στην επαφή με τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Η αρχαία Ελλάδα είναι γι’ αυτόν μέσο νομιμοποίησης κάθε τι ιβηροαμερικανικού.

«Alientos mitológicos» (‘Μυθολογικές πνοές’) ονομάζεται η τρίτη ενότητα του δεύτερου μέρους που περιλαμβάνει το όγδοο, ένατο και δέκατο κεφάλαιο του βιβλίου της Claudia Costanzo (σελ. 214-312). Το πρώτο απ’ αυτά, «El cisne rubendariano» (‘Ο κύκνος του Rubén Darío’, σελ. 214-254), αναφέρεται στην ποίηση του Νικαραγουανού μοντερνιστή και στην ανάλυση του βασικού συμβόλου που την χαρακτηρίζει, του κύκνου, στην σχέση του ποιητή με την αρχαιοελληνική γραμματεία και στην συμβολή του στην διαμόρφωση μιας ιβηροαμερικανικής «κοσμοθεωρίας». Βρισκόμαστε στην εποχή της πολιτιστικής ωρίμανσης στην Ισπανόφωνη Αμερική, όπου ευδοκμεί το ρεύμα του Μοντερνισμού, που έχει άρρηκτα συνδεθεί με την ποίηση του Rubén Darío και με έμβλημά της, τον κύκνο.

Στο σημείο αυτό λοιπόν, γίνεται αναφορά τόσο στους αισθητικούς δεσμούς που ενώνουν τον ποιητή με την αρχαία Ελλάδα όσο και στην παρουσία των μύθων στο έργο του. Ο ρόλος της γερμανικής μυθολογίας είναι επίσης σημαντικός; ωστόσο ο Darío καταφέρνει να συγκεράσει την μυθολογική πολυμορφία και να την προσαρμόσει στη ποίησή του. Εξετάζονται εις βάθος οι πηγές του μύθου της Λήδας και του κύκνου, που αποτελεί πηγή έμπνευσης του Darío, καθώς και οι διάφορες διαστάσεις του: ο κύκνος ως σύμβολο, ο κύκνος ως μύθος, ο κύκνος ως πραγματική οντότητα, απτή μέσα από την ποίηση.

Εν συνεχεία, η μελέτη εστιάζεται στην αφηγηματική λογοτεχνία που αναπτύσσεται στα μέσα του εικοστού αιώνα (literatura de medio siglo). Στην συγκεκριμένη περίοδο ένας από τους συγγραφείς που εξέχουν είναι και ο Onetti, ο οποίος ανήκει στους λεγόμενους “κοσμοπολίτες” συγγραφείς (cosmopolitas), σε αυτούς δηλαδή που παρουσιάζουν μέσα στα έργα τους στοιχεία πέρα από τα αυτόχθονα αμερικανικά. «Daimones en dos novelas de Onetti» (‘Δαίμονες σε δύο μυθιστορήματα του Onetti’, σελ.255-274), τιλοφορείται το ένατο κεφάλαιο, το οποίο περιστρέφεται γύρω από την, χαρακτηριστική της γραφής του, συνύπαρξη πραγματικότητας-μυθιστορήματος και την υπεροχή του μύθου στις αφηγήσεις του. Ο μύθος στον Onetti, ωστόσο, δεν εμφανίζεται με την μορφή συγκεκριμένων

μυθολογικών προσώπων ή γεγονότων· αυτό που επικρατεί στις ιστορίες του είναι η τάση για αναλογική αναγωγή στους αρχαίους μύθους. Προς απόδειξη των παραπάνω, τα χαρακτηριστικά της γραφής του διερευνώνται ακολούθως μέσα σε δύο από τα έργα του.

Στην ίδια περίοδο δημιουργεί και ο Guimarães Rosa, μέλος της ομάδας των «transculturadores» (‘διαπολιτισμικών’), αντίθετων προς τους «κοσμοπολίτες», οι οποίοι στοχεύουν στην αφομοίωση της αμερικανικής μυθολογίας ως φορέα της αμερικανικής κουλτούρας στα συγγράμματά τους. Το δέκατο κεφάλαιο του βιβλίου, «Universos míticos de Guimarães Rosa» (‘Μυθικοί κόσμοι του Guimarães Rosa’, σελ. 275-291), αφιερώνεται στο έργο του Βραζιλιανού πεζογράφου. Παρόλο που, κατ’ αρχήν, δεν θα έπρεπε να περιμένει κανείς να ανακαλύψει ίχνη της αρχαίας Ελλάδας στα γραπτά του, αυτά ωστόσο αφθονούν. Τόσο οι μυθολογικές αναφορές όσο και οι αριστοτελικές και πλατωνικές ιδέες, που αναλύονται σ’ αυτό το σημείο, καθώς και η γλωσσική επιστροφή στις ρίζες, αποδεικνύουν ότι ο συγγραφέας προσφεύγει στο ελληνικό στοιχείο για να σκιαγραφήσει το χαρακτηριστικό, δικό του κόσμο.

Η ενότητα αυτή κλείνει με ορισμένα «Conclusiones parciales» (‘Επί μέρους συμπεράσματα’), τα οποία συνάγονται από την μέχρι εδώ μελέτη (σελ. 293-312). Κατόπιν αναδρομής στο σύνολο του «κομβικού σώματος», η συγγραφέας καταλήγει σε δύο ομαδοποιήσεις. Η πρώτη, «Variaciones y constantes» (‘Μεταβλητά και σταθερά στοιχεία’, σελ. 294-305), περιλαμβάνει τα αποτελέσματα από την ανίχνευση της διακειμενικότητας που παρουσιάζει η κάθε μία ενότητα του συγκεκριμένου «σώματος» κειμένων εν σχέσει με το «επαναλαμβανόμενο σώμα», αντιπαραθέτοντας την διακειμενικότητα του κάθε στοιχείου που εντοπίζεται στο τελευταίο με τα επί μέρους στοιχεία του πρώτου. Η δεύτερη ομάδα, «Proceso intertextual helénico-iberoamericano» (‘Ελληνο-ιβηροαμερικανικές διακειμενικές διεργασίες’, σελ. 306-312), αφιερώνεται στις διαφοροποιήσεις τις οποίες υπέστη η ελληνικής προελεύσεως διακειμενικότητα κατά την ιστορική εξέλιξη της ιβηροαμερικανικής λογοτεχνίας, από την εποχή της Ανεξαρτησίας έως τα τρία πρώτα τέταρτα του εικοστού αιώνα. Τα συμπεράσματα αυτά συνοψίζονται σε δύο πλήρως κατατοπιστικά σχεδιαγράμματα (σελ. 304-305).

Αντικείμενο μελέτης της τρίτης ενότητας του βιβλίου, με τίτλο «Contrastes» (‘Αντιπαραβολές’, σελ. 313-362), αποτελεί η διακειμενικότητα ανάμεσα στην αρχαιοελληνική γραμματεία και την κλασική ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Πιο συγκεκριμένα, στο ενδέκατο κεφάλαιο, με τίτλο «Recurrencias homéricas en los clásicos» (‘Ομηρικές αναφορές στους κλασικούς’) ερευνάται το ομηρικό στίγμα που διαφαίνεται στα επιλεγμένα προς μελέτη έργα. Στα πλαίσια αυτά αναπτύσσεται και το δωδέκατο κεφάλαιο, «El atavismo de Giorgos Seferis» (‘Ο αταβισμός του Γιώργου Σεφέρη’, σελ. 339-362). Το σεφερικό έργο, που ανήκει στην Νεώτερη εποχή, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα συνύπαρξης της παράδοσης με την καινοτομία. Ίχνη πρωτοποριακής τεχνοτροπίας διακρίνονται στην πρώιμη ποίησή του· αντιθέτως ο ώριμος Σεφέρης στρέφει το βλέμμα του προς τους προγόνους και έτσι η αρχαιοελληνική επίδραση είναι πανταχού παρούσα στα έργα του.

Η τέταρτη και τελευταία ενότητα του πονήματος, που φέρει τον τίτλο «Conclusiones» (‘Συμπεράσματα’, σελ. 363-366) περιλαμβάνει τη σύγκριση της διακειμενικότητας που υπάρχει στο σύνολο των ιβηροαμερικανικών έργων που αναλύθηκαν, εν σχέσει με αυτά των κλασικών και των Νεοελλήνων, και καταλήγει με μια αναφορά στην ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει η διακειμενικότητα στα ιβηροαμερικανικά λογοτεχνήματα. Η πλούσια βιβλιογραφία που ακολουθεί (σελ. 367-

386) φανερώνει την εις βάθος μελέτη της συγγραφέως και δικαιολογεί την πληθώρα παραπομπών καθ' όλη τη διάρκεια του συγγράμματος. Το βιβλίο ολοκληρώνεται με ένα ονομαστικό ευρετήριο (σελ. 381-386) και με ένα συνοπτικό πίνακα περιεχομένων (σελ. 387).

Η ανάγνωση του *Meandros Iberoamericanos* είναι πραγματικά μια αποκάλυψη. Διαβάζοντας το βιβλίο αναρωτιέται κανείς αν οι ίδιοι οι έλληνες συνειδητοποιούν το μεγαλείο του πολιτισμού τους, που βρίσκεται κρυμμένος στις παραδόσεις τόσων άλλων λαών. Ίσως μια εκ πρώτης όψεως σύνδεση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού με τον ιβηροαμερικανικό να φαντάζει αδύνατη, ανυπόστατη; ωστόσο, όπως αποδεικνύεται στο βιβλίο, είναι απολύτως εφικτή. Χάρη στην λεπτομερή και καλά εμπεριστατωμένη δουλειά της κυρίας Claudia Costanzo Δαλάτση, ο ελληνικός εκδοτικός κόσμος, και όχι μόνο, είναι πλέον πιο πλούσιος. Ας ελπίσουμε κι ας ευχηθούμε να έχουμε την τύχη να απολαύσουμε σύντομα ένα νέο πόνημά της.

Μαρία Καλουπτσή
Απόφοιτος Προγράμματος Ισπανικών Σπουδών
του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου